

РАДКОВСЬКА ІРИНА СЕРГІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри кримінального права*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ» ТА «СПЕЦІАЛЬНА (ПРОФЕСІЙНА) ОСУДНІСТЬ»

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану суттєво змінило вектор наукових досліджень вітчизняних правників. Так, значна увага стала приділятися кримінальним правопорушенням проти встановленого порядку несення військової служби або, як їх називають скорочено, військовим кримінальним правопорушенням та їх елементам: суб'єкту, суб'єктивній стороні, об'єкту та об'єктивній стороні.

Вказана група кримінальних правопорушень міститься у Розділі XIX Особливої частини КК України [1]. Варто наголосити на тому, що стаття 401 КК України містить загальні положення, які стосуються даного розділу. Так, частина 1 статті 401 КК України дає визначення поняття військових кримінальних правопорушень, із якого випливає, що їх об'єктом є встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби, а суб'єктами – військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів. При цьому частиною 2 статті 401 КК України конкретизовано, що за відповідними статтями Розділу XIX Особливої частини КК України несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом. Отже, відповідальність за дану категорію кримінальних правопорушень можуть нести лише спеціальні суб'єкти.

При розгляді питань, що стосуються спеціального суб'єкта та його ознак, у науці кримінального права виникає питання про спеціальну (професійну) осудність як один із різновидів осудності.

Спеціальна (професійна) осудність визначається як здатність особи до адекватної розумної поведінки в умовах значних нервово-психічних навантажень з урахуванням додаткових професійних чи службових обов'язків.

Введення даної категорії у науку кримінального права обґрунтовується вченими тим, що осудність спеціального суб'єкта повинна визначатися на основі не лише тих вольових та інтелектуальних критеріїв, з якими потрібно підходити до оцінювання осудності будь-якої особи, а й з урахуванням додаткових ознак, що визначають можливість такої

особи усвідомлювати характер своєї поведінки з урахуванням покладених на неї додаткових (професійних, службових тощо) обов'язків.

Початково концепція спеціальної (професійної) осудності сформувалася у зв'язку із розвитком та впровадженням надсучасних технологій та тими жакливими наслідками, які спричиняла нездатність особи владнати із ними (наприклад, аварія на Чорнобильській АЕС) і стосувалася суб'єктів, діяльність яких пов'язана з безпосереднім контактом із такими технологіями. По суті, дане поняття було спрямоване на вирішення питання про осудність, вину й межі кримінальної відповідальності осіб, професія або діяльність яких пов'язана із необхідністю витримувати у техногенному середовищі значні психоемоційні й нервові навантаження, приймати в цих умовах відповідальні рішення, найчастіше – в умовах обмеженого часу.

За умов, у яких опинилася Україна починаючи з 24 лютого 2022 року, виникає потреба поглянути на питання спеціальної (професійної) осудності з іншого ракурсу, а саме на доцільність використання даного поняття в контексті психоемоційного стану суб'єктів військових кримінальних правопорушень, особливо в умовах правового режиму воєнного стану.

Напевне, кожен громадянин України відчув на собі, як впливає на психоемоційний стан звук повітряної тривоги чи, що набагато гірше, звуки пострілів та вибухів. Зазвичай таке напруження не проходить безслідно й залишає свій «відбиток». Суб'єкти ж військових кримінальних правопорушень, за специфікою своєї діяльності, набагато частіше та інтенсивніше зазнають впливу таких факторів. Саме тому, на нашу думку, дослідження питання застосування концепції спеціальної (професійної) осудності при вирішенні питання про кримінальну відповідальність суб'єктів даної групи кримінальних правопорушень у контексті правового режиму воєнного стану є особливо актуальним та злободенним.

Необхідно звернути увагу на той факт, що для більшості військових кримінальних правопорушень особливо кваліфікуючою ознакою є вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану. Таке законодавче рішення, очевидно, пояснюється підвищеними вимогами до виваженості та точності дій військовозобов'язаних, а також дисципліни у лавах Збройних Сил України у вказаний період. Водночас, за таких умов необхідно враховувати особливості психоемоційного стану вказаної категорії осіб та встановлювати їх здатність витримувати психоемоційні й нервові навантаження, зумовлені відповідною обстановкою, та приймати відповідальні рішення.

Ми погоджуємося із точкою зору Н.А. Орловської, яка полягає у тому, що за умови, коли спеціальний суб'єкт не володіє спеціальною (професійною) осудністю, проблеми, пов'язані з особливостями протікання психічних процесів, повинні вирішуватися у рамках необережної форми вини (зокрема, злочинної недбалості) або казусу (якщо суб'єктивний критерій недбалості відсутній) [2, с. 14].

Також варто погодитися із І. А. Дришлюком, який вважає, що поняття «спеціальна (професійна) осудність» поглиблює та деталізує категорію спеціального суб'єкта, у тому числі військових кримінальних правопорушень, який характеризується не просто обійманням певної посади чи зайняттям певною діяльністю, але й наявністю відповідних якостей, необхідних для виконання тих чи інших функцій [3, с. 159].

Отже, умови, в яких на даний момент перебуває Україна, зумовлюють зміну вектору наукових досліджень та підтверджують актуальність деяких наукових категорій, які не знайшли свого законодавчого втілення, проте мають місце у науці кримінального права. Однією з таких категорій є спеціальна (професійна) осудність.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (у редакції від 23.04.2022). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
2. Орловська Н. А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав). Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. А. Орловська; кер. роботи Н. А. Мірошніченко; Нац. ун.-т. «Одеська юридична академія». Одеса, 2001. 20 с.
3. Дришлюк І. Деякі питання спеціальної осудності суб'єкта злочинів у сфері використання техніки. *Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* (25–27 листоп. 2015 р., м. Одеса) / МОН України ; Одес. нац. ун.-т. ім. І. І. Мечникова ; екон.-прав. ф-т. ; відп. ред. О. О. Нігрієєва. Одеса : Астропринт, 2015. С. 157–159.

Ключові слова: спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, спеціальна (професійна) осудність, військові кримінальні правопорушення, воєнний стан.

Key words: a special subject of a criminal offence, special (professional) sanity, military criminal offences, martial law.

ШЕПОТЬКО МАРИНА АНДРІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри кримінального права*

ПІДБУРЮВАННЯ ДО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ПРОВОКАЦІЯ ПІДКУПУ: ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ

Згідно чинного кримінального законодавства провокація підкупу становить дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції,